

lyse van kerkelijke ontwikkelingen. Het krijgt meer waarde omdat ook gekeken is naar politieke, culturele en religieuze randvoorwaarden. Zo blijkt dat zowel ziekentroosters als zieken, predikanten en stadsbesturen gebonden waren aan externe factoren. De beroepsgroep ontstond bijvoorbeeld tijdens een periode met regelmatig terugkerende epidemieën, terwijl er te weinig predikanten waren om aan de vraag naar stervensbegeleiding te kunnen voldoen. Onder invloed van religieuze ontwikkelingen verschoof het zwaartepunt van stervensbegeleiding naar godsdienstig onderwijs. Ook politieke ontwikkelingen en vooral de vrijheid van godsdienst en de scheiding van kerk en staat hadden grote gevolgen voor de beroepsgroep.

Ingrid Wormgoor

Maarten Prak, Catharina Lis, Jan Lucassen en Hugo Soly, *Craft guilds in the early modern Low Countries. Work, power, and representation* (Aldershot: Ashgate, 2006) xii + 269 p. ISBN 0754653390

Deze publicatie is het resultaat van ruim een decennium onderzoek, onder leiding van de redacteuren, naar ambachten in de Lage Landen in de nieuwe tijd. Dat onderzoek gaf reeds aanleiding tot talloze Nederlandstalige publicaties en wordt nu in een Engelstalige synthese gepresenteerd. Het boek baseert zich dus amper op nieuw archiefonderzoek, maar synthetiseert in acht hoofdstukken de expertise van elf specialisten in deze materie. Alle hoofdstukken overschrijden de huidige landsgrenzen tussen België en Nederland – een lovenswaardige aanpak – en veronachtzamen de middeleeuwse ontstaansgeschiedenis van de ambachten niet. Logischerwijs ontdekken de auteurs regionale en zelfs lokale verschillen in de talrijke verschijningsvormen van ambachten, maar toch probeert het boek te veralgemenen. In de conclusies (van Maarten Prak en Jan Lucassen) worden drie *Zunftlandschaften* in de Lage Landen onderscheiden, met elk hun eigen kenmerken. Helaas hanteert het boek deze geografische indeling niet systematisch (zoals in hoofdstuk twee waarin met negen regio's wordt gewerkt). Desalniettemin geeft deze synthese een correct algemeen beeld van het bestaande onderzoek naar ambachten, zonder de specificiteit van de historische context uit het oog te verliezen.

Alle hoofdstukken snijden een concrete thematiek aan. Het ontstaan en de verspreiding van ambachten, van de ontstaansperiode tot de opheffing ervan, wordt aangepakt in een origineel hoofdstuk door Bert De Munck, Piet Lourens en Jan Lucassen, die aantonen dat het verschijnen van ambachten opvallend samengaat met economische welvaart. Ambachten hadden uiteraard een economische bestaansreden. In twee uitstekende hoofdstukken door Catherina Lis en Hugo Soly wordt echter niet enkel een overzicht van de economische macht van ambachten in Noord en Zuid geschetst, maar wordt tevens dieper ingegaan op de geslaagde relatie van ambachten met de exportgeoriënteerde economie van de Lage Landen en met het ontstaan van het kapitalisme. Maar aangezien ambachten zich tevens inlieten met de verschillende facetten van het samenleven, schenkt het boek ook aandacht aan religieuze rituelen en sociale structuren (Alfons Thijs), politiek (Maarten Prak), caritatieve initiatieven (Sandra Bos), genderaspecten (Harald Deceulaer en Bibi Panhuysen) en aan 'corporatief kapitaal' van ambachten, dit is het in een ambacht verzamelde cultureel en sociaal kapitaal (Johan Dambruyne). Het boek sluit af met een uitgebreide bibliografie,

maar deze werd maar tot 2003 aangevuld. Bijgevolg zijn recentere overzichten van de geschiedenis van ambachten in de Lage Landen (zoals van P. Stabel in de *Journal of Medieval History* van 2004 of van Marc Boone in de *Revue du Nord* van 2005) niet opgenomen.

Het boek maakt een einde aan clichématige denkbeelden over ambachten in de Lage Landen. Ambachten worden niet langer als een rem op economische vernieuwing beschouwd, maar als dynamische organisaties beoordeeld, die zich flexibel aan veranderende economische patronen aanpasten. De aanwezigheid van ambachten in de vroegmoderne stad ging zelfs opvallend goed samen met de ontwikkeling van het (handels)kapitalisme, aldus verscheidene auteurs in dit werk. In de conclusie van het boek wordt de opheffing van de vakorganisaties op het einde van het ancien régime bijgevolg niet enkel aan een economische dynamiek toegeschreven. Ook een politieke oorzaak wordt als verklaring aangereikt. De opdoeking van het ancien régime had namelijk tot gevolg dat de kenmerkende bestuurswijze van het zogenaamde 'corporatisme' verdween. Het corporatisme, zoals in het boek uitgewerkt door Maarten Prak, is een sociaal systeem dat door middel van privileges en allerlei voorrechten een aanzienlijke mate van onafhankelijkheid aan corporatieve instellingen (zoals ambachten) verleende. Niet enkel het laatmiddeleeuwse ambachtenstelsel maar ook de bestuurlijke structuur van de steden (het lokale actieterrein van ambachten) vertoonde een aantal corporatistische kenmerken. Het corporatisme was er gebaseerd op een configuratie van semi-autonome, lokale instellingen die de belangrijkste maatschappelijke sferen bestreken. Toen aan het einde van het ancien régime aan het corporatieve bestuursstelsel van de steden een eind werd gemaakt, verdween bijgevolg ook de machtsbasis van de ambachten. De economische schaalvergroting ten gevolge van de Industriële Revolutie wordt in deze verklaring dus wat buiten beschouwing gelaten. Ook het cliché dat stelde dat ambachten op het einde van de achttiende eeuw economisch weggeconcentreerd werden, moet er dus aan geloven. Verder onderzoek zal deze hypothese dienen te verifiëren. Het boek is dus niet enkel een synthese van gepresteerd werk, het effent het pad voor nieuwe inzichten over en verder onderzoek naar de geschiedenis van ambachten.

Jelle Haemers
Universiteit Gent

Jeroen J.H. Dekker, *Het verlangen naar opvoeden. Over de groei van de pedagogische ruimte in Nederland sinds de Gouden Eeuw tot omstreeks 1900* (Amsterdam: Bert Bakker, 2006) 560 p. ISBN 9035129938

Dit is een boek met een tweeledige ambitie. Het is bedoeld als enerzijds een cultuurgeschiedenis van Nederland en anderzijds een geschiedenis van de opvoeding van het Nederlandse kind, zo lezen we in het 'ten geleide'. In de inleiding wordt dit streven enigszins beperkt: het gaat om een geschiedenis van het verlangen naar opvoeden binnen een groeiende 'pedagogische ruimte'. Onder dat laatste wordt verstaan 'het geheel aan voorwaarden om te kunnen opvoeden'. Die ruimte wordt bepaald door demografische grenzen, met name de tot in de negentiende eeuw hoge kindersterfte en de relatief grote kans dat ouders jong stierven. Het gaat namelijk om cultuuroverdracht binnen het gezin en overlijden was daarbij frequente een beperking. Verder speelt de